પ્રકરણ 12

0335CH12

કચરાની જવાબદારી લેવી

રાષ્ટ્રીય સ્વચ્છતા દિવસ

© NCERT not to be republished

ચર્ચા કરો

- ચિત્રમાં બાળકો અને શિક્ષક શું કરી રહ્યા છે? ?
- તેઓ પાર્કની સફાઈ શા માટે કરી રહ્યા છે?
- શું તમે ક્યારેય તમારા ઘર અથવા શાળાની આસપાસ કચરાના ઢગલા પડેલા જોયા છે?
- શું તમે ક્યારેય વિચાર્યું છે કે આ કચરો કેવી રીતે બને છે?

પ્રવૃત્તિ 1

- દિવસ દરમિયાન તમે અને તમારા વડીલો જે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરો છો તે યાદ કરો. આ પ્રવૃત્તિઓ કેવી રીતે કચરો પેદા કરે છે? છેવટે, આપણે કચરાનું શું કરીએ છીએ?
- તમારા તારણો તમારા સહાધ્યાયીઓ સાથે શેર કરો.

© NCERT not to be republished

શિક્ષક માટે નોંધ કરો

બાળકોને સામાન્ય કચરો કરતી પ્રવૃત્તિઓના કેટલાક ઉદાહરણોની યાદ અપાવો, દા.ત., પેકેજ્ડ પ્રોડક્ટ્સ, ટેક-અવે ફૂડ, પ્લાસ્ટિક અને ડેકોરેશન.

કચરો કેવી રીતે બને છે?

આપણી રોજિંદી પ્રવૃત્તિઓમાં, આપણે ઘણો બગાડ પેદા કરીએ છીએ. આપણે જૂનાં કપડાં, ટીન, બોટલ, કાગળ, શાકભાજી અને ફળોની છાલ, પ્લાસ્ટિકના રેપર્સ, પેન્સિલ નો છોલ, જૂની બેટરી અને બીજી ઘણી બધી વસ્તુઓનો નિકાલ કરીએ છીએ.

આપણે કચરો ફેંકી દેવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ પરંતુ કેટલીકવાર આપણે જોઈએ છીએ કે તે કચરાના ઢગલામાં પરિવર્તિત થાય છે. આ કચરાના ઢગલા છે જે તમે તમારા ઘરની આસપાસ, શાળાની આસપાસ અથવા પડોશમાં જુઓ છો.

તમને તેના વિશે કેવું લાગે છે?

શું તમને લાગે છે કે આપણે તેના વિશે કંઈક કરી શકીએ?

કચરાનું વ્યવસ્થાપન

આપણે કચરાનું વ્યવસ્થાપન કરતાં શીખવાની જરૂર છે. કચરાનું વ્યવસ્થાપન કરવું એ આપણા પોતાના હાથમાં છે. આપણામાંના દરેકે કચરાનું સંચાલન કરવાનું શીખવું પડશે. આપણે એવા લોકો અને સ્થાનો પાસેથી શીખી શકીએ છીએ કે જેઓ તેમના કચરાને સારી રીતે સંચાલિત કરી રહ્યા છે.

ચાલો જોઈએ કે તેઓ શું કરે છે અને તેઓ તે કેવી રીતે કરે છે!

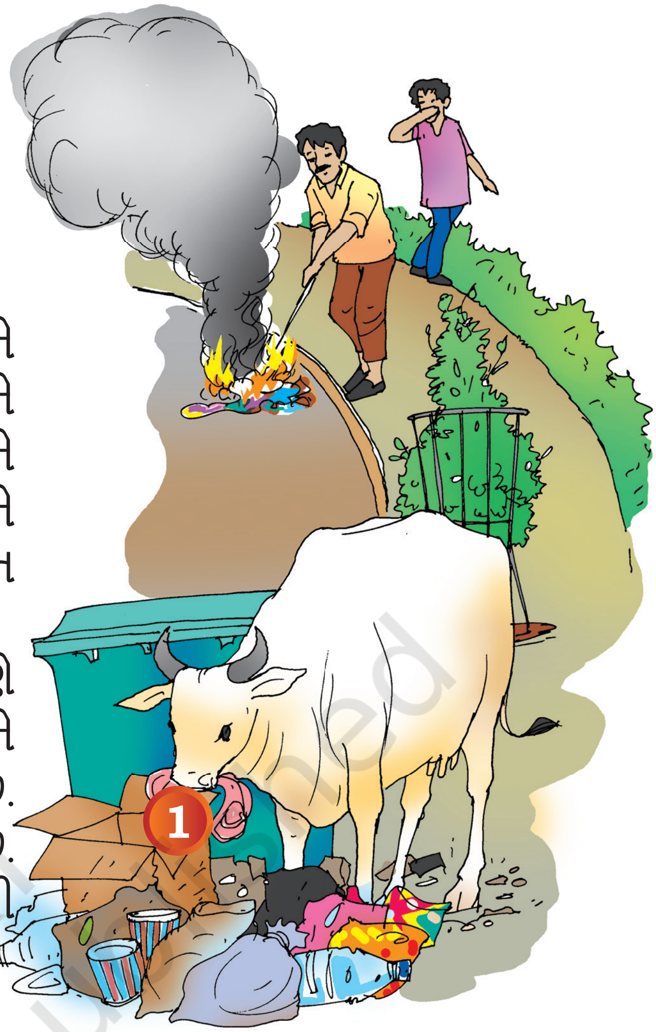

કચરાને નિયંત્રિત કરવાની રીતો

ઘણી વાર, તમને રસ્તાની બાજુમાં, ઘર અને યાર્ડની નજીક કચરો જોવા મળશે. ગાય અને અન્ય પ્રાણીઓ ખોરાકમાં પ્લાસ્ટિક ભેળવીને ખાવાથી મરી શકે છે. કેટલાક લોકો પ્લાસ્ટિકને બાળી નાખે છે જે હાનિકારક વાયુઓને મુક્ત કરે છે.

આસપાસના ભેગા થયેલા કચરાને કારણે લોકો બીમાર પડવા લાગે છે. ખાબોચિયાં અને ગંદુ પાણી રસ્તાઓ પરથી વહેતું જોઈ શકાય છે. જેનાથી મચ્છરોમાં વધારો થાય છે. તેમના કરડવાથી રોગ થઈ શકે છે. ગંદુ પાણી જંતુઓનું વહન કરી શકે છે જે અન્ય. રોગોનું કારણ બને છે

પરંતુ કેટલીક જગ્યાએ લોકોએ પોતાના ઘર અને આસપાસના વિસ્તારને સાફ કરવા માટે ખૂબ મહેનત કરી છે. તેઓ આ કેવી રીતે કરે છે તે આપણે નીચેના વિભાગોમાં શીખીશું.

પ્રવૃત્તિ 2

તમારી આસપાસનું અવલોકન કરો.

ચર્ચા કરો

- તમારી શાળાનું આસપાસનું વાતાવરણ કેટલું સ્વચ્છ છે?
- શું તમને તમારા વર્ગખંડમાં અથવા શાળાના મેદાનમાં અથવા બહાર કચરો પડેલો જોવા મળે છે?

© NCERT not to be republished

દોરો

કોઇ વિસ્તારનું ચિત્ર દોરો અથવા ચોંટાડો. કચરો અથવા ગંદુ પાણી અથવા ધુમાડો હોય તેવા સ્થળોને લાલ રંગમાં ચક્કર લગાવીને ઓળખી કાઢો. ત્યાં કચરો કેવી રીતે પહોંચે છે તે શોધવાનો પ્રયાસ કરો..

જો તમે એવી જગ્યાથી છો જ્યાં તેના કચરાનું સંચાલન સારી રીતે થાય છે, તો વડીલોને પૂછો કે તે કેવી રીતે કરવામાં આવે છે. તમારા તારણોને વર્ગમાં વહેંચો.

હવે વાત કરીએ એ લોકોની જે કચરાનું સારી રીતે સંચાલન કરે છે.

ઘટાડો

ઘણા લોકો રેપર્સ અથવા પ્લાસ્ટિકની બોટલોમાં ભરેલા ખોરાક અને પીણાંને ટાળે છે અને કચરો ઘટાડવા માટે પ્લાસ્ટિકની થેલીઓની જગ્યાએ કાપડની થેલીઓનો ઉપયોગ કરે છે.

શું તમે ક્યારેય આવું કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે?

તમે જે કચરો બનાવો છો તેનું પ્રમાણ ઘટાડો તે તેઓનો પહેલો નિયમ છે..

પ્રવૃત્તિ 3

તમે કચરો ઘટાડવામાં કેવી રીતે મદદ કરી શકો છો?

© NCERT not to be republished

સ્વચ્છતા અભિયાનનો એક ભાગ બનો, તમારા જૂના રમકડાં અને પુસ્તકો એવા લોકોમાં વહેંચો જેમને તેની જરૂર છે, પરંતુ તે ખરીદવાનું પોસાય તેમ નથી.

તમે અન્ય કઈ રીતે મદદ કરી શકો છો?

આપણે જેટલી વધુ વસ્તુઓ ખરીદીએ છીએ, તેટલી જ વધુ વસ્તુઓ આપણે ફેંકી દઈએ છીએ અને વધુ કચરો પેદા થાય છે. આપણે જે વસ્તુઓની જરૂર છે તે ખરીદવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને ત્યાં સુધી તેમનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ જ્યાં સુધી તે બિનઉપયોગી ન બની જાય.

આપણે શક્ય તેટલો ઓછો કચરો બનાવવાનો પ્રયાસ કરી શકીએ છીએ.

પુનઃઉપયોગ

બીજી વસ્તુ જે ઘણા લોકો કરે છે તે એ છે કે તેઓ વસ્તુઓને ફેંકી દેવાને બદલે તેનો ફરીથી ઉપયોગ કરે છે. આપણા દાદા-દાદીએ જૂના કપડાં ફેંકી દીધા ન હતા. તેઓ જૂની સાડીઓમાંથી રજાઈઓ અને જૂના કપડાંમાંથી બેગ બનાવતા હતા. ક્યારેક તો કપડાંની જરૂર હોય તેવા લોકોને જૂના કપડાં પણ આપી દેતા હોય છે.

ગિફ્ટ રેપિંગ માટે અખબારો અથવા જૂના કાપડનો ઉપયોગ એ ઇકો-ફ્રેન્ડલી પ્રથા છે જે કચરો ઘટાડે છે અને સંસાધનોની

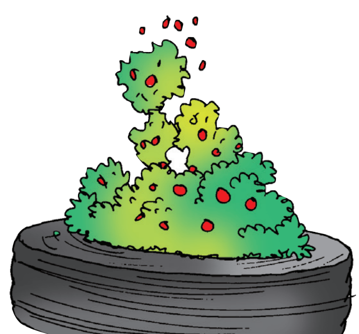

© NCERT not to be republished

જાળવણી કરે છે. આ ચીજોનો રચનાત્મક રીતે ઉપયોગ કરીને, અમે માત્ર આપણો બગાડ જ ઘટાડતા નથી, પરંતુ આપણી ભેટોમાં વ્યક્તિગત સ્પર્શ પણ ઉમેરીએ છીએ.

પ્રવૃત્તિ 4

કચરો ઘટાડવા માટે તમે વસ્તુઓનો ફરીથી ઉપયોગ કેવી રીતે કરી શકો છો ?

તમે એક તરફ ઉપયોગમાં લેવાતા કાગળનો ફરીથી ઉપયોગ રફ વર્ક માટે કરી શકો છો. પાણીની બોટલ ખરીદવાને બદલે સ્ટીલ કે કોપર જેવા સેફ મટીરિયલથી બનેલી બોટલને ફરીથી ભરીને તેનો ફરીથી ઉપયોગ કરો. નકામા પદાર્થનો ઉપયોગ કરીને એવી વસ્તુ બનાવો જે તમે કોઈને ભેટમાં આપી શકો.

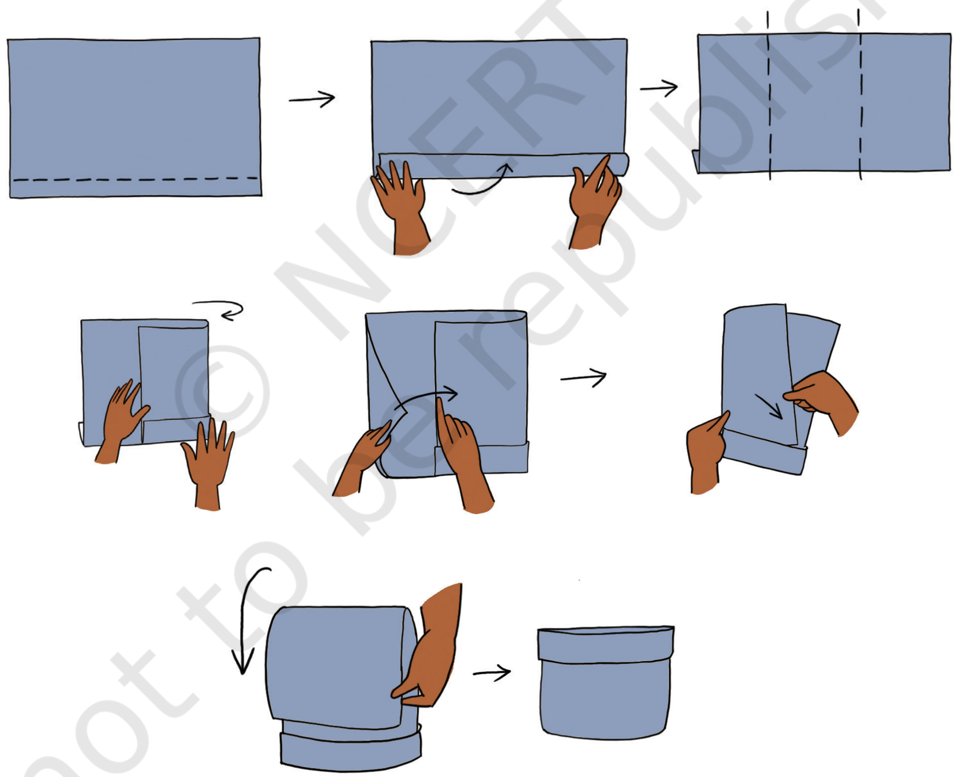

કાગળની થેલી બનાવવાનાં પગલાં

શિક્ષક માટે નોંધ કરો

તમે અખબારો અને અન્ય નકામી સામગ્રીનો ઉપયોગ કરીને ઘણી વસ્તુઓ બનાવી શકો છો. વિચારો માટે http://arvindguptatoys.com/ જુઓ.

© NCERT not to be republished

પ્રવૃત્તિ 5

તમારી કૃતજ્ઞતા દર્શાવો!

તમે આ તે વ્યક્તિને આપી શકો છો જે વિસ્તાર અથવા ઘરને સ્વચ્છ રાખવામાં મદદ કરે છે. તેમને કહો કે તમે આ બનાવ્યું છે જેથી તમે કચરો અને તેમના કામના ભારને ઘટાડી શકો. તેમને ધન્યવાદ કહેવાનું ભૂલશો નહીં.

ગૌરવનું સ્થાન

નીચે જણાવેલ ઘણાં ગામો અને શહેરોમાં ચારે બાજુ કચરો ફેલાયેલો હતો. પરંતુ હવે તેઓ કદાચ દેશના સૌથી સ્વચ્છ વિસ્તારો છે. આ સ્થાનોના લોકોએ તેમની આસપાસના વિસ્તારને કેવી રીતે બદલ્યો?

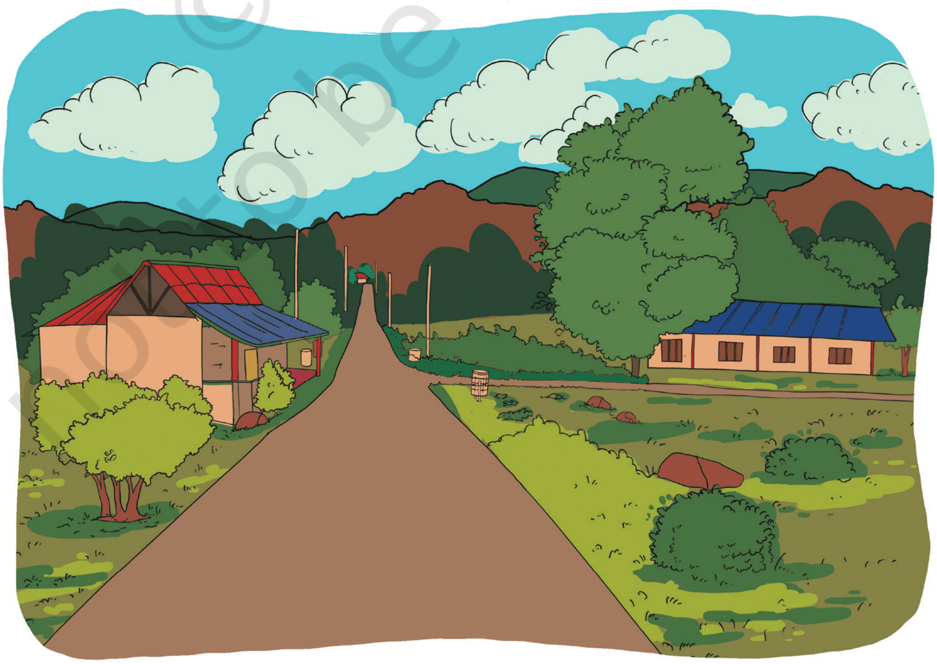

© NCERT not to be republished

આજે આપણે અરુણાચલ પ્રદેશના સિલુક નામના ગામની મુલાકાત લઈએ. જેમ જેમ આપણે ગામમાં પ્રવેશ કરીએ છીએ, તેમ તેમ આપણે સ્વચ્છ રસ્તાઓ જોઈએ છીએ. રસ્તાની બાજુમાં અથવા ખૂણાઓ અથવા ખુલ્લી જગ્યાઓ પર કોઈ કચરો પડ્યો નથી. વૃક્ષોથી ઊભરાતી ગલીઓમાં જાણે કોઈ બગીચામાં ચાલી રહ્યા હોઈએ એવું લાગે છે! આ ગામને તેના કચરાનું શ્રેષ્ઠ સંચાલન કરવા બદલ એવોર્ડ મળ્યો છે. તેને 'ઝીરો વેસ્ટ વિલેજ' કહેવામાં આવે છે. `

સિલુકની જેમ આપણા દેશમાં ઘણા બધા ગામો છે જે કચરાના વ્યવસ્થાપનની પદ્ધતિઓ માટે એક મોડેલ(નમૂનો) છે. છોટા નરેના કચરામુક્ત બનેલાં પ્રથમ ગામડાંઓમાંનું એક હતું.

ઈન્દોર અને મૈસુરુ જેવાં અન્ય કેટલાંક નગરો અને શહેરો, સ્વચ્છ શહેરો તરીકે અલગ તરી આવે છે.

© NCERT not to be republished

- તમારા વડીલોને પૂછો કે, શું એવું કોઈ ગામ, નગર કે શહેર છે જેના વિશે તેઓ જાણે છે, જે સ્વચ્છતા માટે જાણીતું છે. તમે તમારા વડીલો પાસેથી જે માહિતી શીખો છો તે તમે વર્ગમાં વહેંચી શકો છો
- સ્વચ્છ ભારત મિશન' વિશે તમારા માતાપિતા અથવા શિક્ષકો પાસેથી જાણો .

કચરાનાં વિવિધ પ્રકારોને અલગ કરો

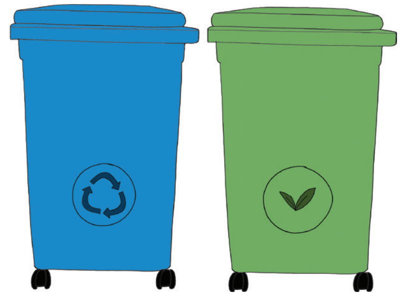

જો તમે આસપાસ જોશો, તો તમને બે રંગોની ડસ્ટબિન દેખાશે. આને તમારી શાળા, સ્થાનિક બજાર, ઉદ્યાન અથવા બસ સ્ટેન્ડ પર, રેલ્વે પ્લેટફોર્મ પર અથવા સફરજન. આ બે પ્રકારની ડસ્ટબિનનો ઉપયોગ શા માટે કરવામાં આવે છે? ચાલો આપણે આ ડસ્ટબિનમાં શું મૂકીએ છીએ તે શીખવા માટે આગળ વાંચીએ.

આ લીલી કચરાપેટી માટે વપરાય છે સૂકા પાંદડા અથવા ડાળીઓ જેવી વસ્તુઓ, ફળોની છાલ, શાકભાજીનો કચરો અથવા ઇંડાના શેલ. આ પદાર્થો સરળતાથી સડી જાય છે અને જમીન સાથે ભળી જાય છે. લીલા ડસ્ટબિનમાં રહેલો કચરો જમીનમાં ઉમેરી શકાય છે જ્યાં તે વનસ્પતિ અને જમીનમાં રહેતા નાના પ્રાણીઓ માટે ખાતરના ખોરાકમાં રૂપાંતરિત થાય છે.

આ ભૂરી કચરાપેટી તેનો ઉપયોગ ધાતુ, કાચ, પ્લાસ્ટિક અને કાગળથી બનેલી વસ્તુઓ માટે થાય છે. ફેંકી દેવામાં આવેલા ધાતુ, કાચ, પ્લાસ્ટિક અથવા કાગળ જેવા પદાર્થોમાંથી નવી વસ્તુઓ બનાવી શકાય છે. આને કહેવાય રિસાયક્લિંગ. કેટલાક ગામોમાં આ દરેક સામગ્રી માટે અલગથી ડબ્બા હોય છે જેથી તેને રિસાયક્લિંગ માટે વિવિધ સ્થળોએ મોકલવાનું સરળ બને. ગામડાંઓ અને નગરો કે જે

© NCERT not to be republished

તેમના કચરાને અલગ અને રિસાયકલ કરીને તેમના આસપાસના વિસ્તારને સ્વચ્છ રાખવામાં સક્ષમ છે. તેઓ કચરાનું અસરકારક રીતે વ્યવસ્થાપન કરે છે.

પ્રવૃત્તિ ૩

તમારો કચરો અલગ કરો

નીચે બે કચરાપેટી દોરવામાં આવી છે. જેમાં જે નકામી સામગ્રી જશે તેના નામ તે તમારા ઘર અને વર્ગખંડને સ્વચ્છ રાખવા માટે તમે કરી શકો તેવી બાબતોની સૂચિ બનાવો

પ્લાસ્ટિકની બોટલો, પાંદડા, ડુંગળીની છાલ, લાઈટ બલ્બ, સડેલા ફળ, કાગળ, ઇંડાના શેલ, વપરાયેલ પ્લાસ્ટિકના દૂધના પેકેટ, કાપડ

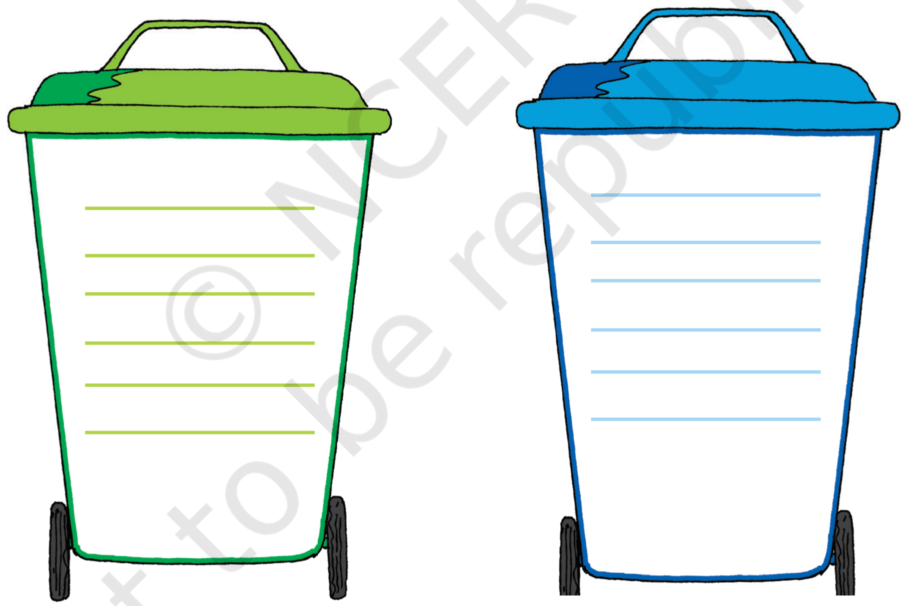

© NCERT not to be republished

શિક્ષક માટે નોંધ કરો

તમે આ પ્રવૃત્તિનો ઉપયોગ એ બાબતને વધુ સમજાવવા માટે કરી શકો છો કે તૂટેલા કાચ, સોય વગેરે જેવી તીક્ષ્ણ અથવા સંભવિત હાનિકારક વસ્તુઓને કાપડ અને કાગળમાં વીંટાળવા જોઈએ જેથી સફાઇ કામદારોને, તેમને સંભાળતી વખતે નુકસાન ન થાય

લખો

તમારા ઘર અને વર્ગખંડને સ્વચ્છ રાખવા માટે તમે શું કરી શકો તેની યાદી બનાવો?

હું મારા ઓરડાને વ્યવસ્થિત રાખી શકું છું.

- તમારી શાળા અથવા પડોશમાં સફાઈ માટે ઉપયોગમાં લેવાતા તમે જોયેલા સાધનોની સૂચિ બનાવો.
- તમારા ઘરમાં સફાઈ માટે ઉપયોગમાં લેવાતા સાધનોનું તમે ક્યારેય અવલોકન કર્યું છે? આ સાધનોની યાદી બનાવો.

દોરો

નીચે આપેલા બોક્સમાં આ સાધનોના ચિત્રો દોરો.

© NCERT not to be republished

આપણી આસપાસને સાફ રાખી રહ્યા છીએ

જ્યારે તમે રાષ્ટ્રીય સ્વચ્છતા દિવસ (30 જાન્યુઆરી) ઉજવો છો, ત્યારે પ્રતિજ્ઞા લો કે તમે હંમેશા તમારી જાતને અને તમારી આસપાસના વિસ્તારને સ્વચ્છ રાખશો. યાદ રાખો કે વધુ પડતો કચરો ન બનાવો, તમારા કચરાનું વ્યવસ્થાપન કરો અને સ્વચ્છ અને હરિયાળી દુનિયાનું નિર્માણ કરવા માટે કચરાનો યોગ્ય રીતે નિકાલ કરો.

આપણું ધ્યેય હોવું જોઈએ કે હોવું જોઈતું નથી, નકામું નથી.

ચાલો ચાલો આપણે મનન કરીએ કરીએ

અ . ચર્ચા કરો

(૧) કચરો કેવી રીતે બને છે?

(૨) આપણે કચરાનું વ્યવસ્થાપન કેવી રીતે કરી શકીએ?

બ . લખો

1. પ્લાસ્ટિકની થેલીઓ અને બોટલનો ઉપયોગ ટાળવા માટે, તમારા ઘર અને શાળાને ધ્યાનથી જુઓ. પ્લાસ્ટિક સામગ્રીની બધી વસ્તુઓની સૂચિ બનાવો અને લખો કે આને અન્ય સલામત સામગ્રી દ્વારા કેવી રીતે બદલી શકાય છે.

2. તમારી શાળા અને ઘરની ત્રણ વસ્તુઓના નામ આપો જે તમે લીલી કચરાપેટીમાં મૂકશો અને ત્રણ વસ્તુઓના નામ આપો જે તમે વાદળી કચરાપેટીમાં મૂકશો.

ક . તમારી નોટબુકમાં દોરો

1. જે ગામ કે શહેર તેના કચરાનું સારી રીતે સંચાલન કરી રહ્યું છે તેને બતાવવા માટે એક પોસ્ટર બનાવો. તમારા પોસ્ટરને યોગ્ય શીર્ષક આપો.

© NCERT not to be republished

ડ. જોડીમાં કામ કરો

તમે એક સ્વચ્છ શહેર અને તમારા જીવનસાથી એક ગંદુ શહેર બની શકો છો. તમે જેવા છો તેવા હોવા વિશે તમને કેવું લાગે છે તે વિશે વાત કરતા ટૂંકી વાતચીતમાં જોડાઓ.

વિચારો, ચિંતન કરો અને વહેંચો

1. કલ્પના કરો કે તમે તમારા ઘરે જન્મદિવસની ઉજવણી કરી રહ્યા છો. એવી કઈ કઈ રીતો છે જેમાં તમે ઝીરો-વેસ્ટ બર્થડે પાર્ટી કરવાનો પ્રયાસ કરી શકો છો? આ માટે પહેલા વિચારો કે બર્થ ડે પાર્ટીમાં કેવા પ્રકારનો કચરો પેદા થઈ શકે છે અને તમે તેને કેવી રીતે ટાળી કે ઘટાડી શકો છો

2. શું તમે કુદરતમાં કચરો જોયો છે? તમને શું લાગે છે જંગલમાં પ્રાણીઓ, સૂકા પાંદડા વગેરેના કચરાનું શું થાય છે?

© NCERT not to be republished

નોંધો

© NCERT
not to be republished

નોંધો

© NCERT
not to be republished